

Ивана Драгић

Докторанд Правног факултета Универзитета у Београду

ЕВРОПСКИ ИНТЕГРАЦИОНИ ПРОЈЕКАТ У КОНТЕКСТУ ЕВРОПСКИХ ЗАЈЕДНИЦА И ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Сагледавање еволуције која се протеже од Европских заједница до Европске уније могуће је прибегавањем контекстуалном приступу, тачније указивањем на политичко-економски амбијент који је изнедрио поједина институционална решења и њихово правно рухо. Дакле, да би се приказало шест минулих деценија европске економско-политичке интеграције, корисно је нагласити прилике које су условиле динамизам пројекта добровољног устројавања, којим ће се објединити европске државе. Током двадесетог столећа, актуелизоване су слабости суверене државе као главног модалитета координације друштва, који би требало да јемчи заштиту интереса европских народа. Промислање о дисфункционалности концепта суверене државе као конзервативног и партикуларистичког, трасирало је пут идеји о уједињењу народа на европском тлу. Трагична ратна искуства побудила су објективну потребу за прекограничном сарадњом и повезивањем, што доводи до јављања првих интеграционих организација снабдених наднационалним овлашћењима. У том смислу се европски интеграциони пројекат јавља као пацифистичко надахнуће. Федералистички приступ, без икакве сумње, детерминише европску интеграцију, при чему се истодобно сматра и циљем и стратегијом за њено остваривање. Са друге стране, европско интегрисање кокетирало је и са функционалистичким теоријским концептом, с тим да му је већином било привржено.

Једна од потешкоћа које прате настојања да се правилно и студиозно сагледа интеграција под окриљем ЕЗ/ЕУ односи се на флуидност феномена, чија еволуција није линеарна нити уједначена. Управо особености ових ентитета умногоме усложњавају покушаје да се ваљано прикаже европски интеграциони процес који се одвијао у њиховом окриљу.

Кључне речи: Европска интеграција; ЕЗУЧ; ЕЕЗ; ЕУРОАТОМ; ЕУ; Федерализам; Функционализам; Неофункционализам; Интерговернментализам.

1. УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Иако историја Старог континента не оскудева у настојањима територијалног реструктурирања, уобичајено се тек друга половина XX stoleћа узима за расадник интерграционих процеса на европском тлу. Позив на европску политичку унификацију, као дериват трагичних домета Другог светског рата, имао је за циљ да релаксира напетости и превенира будуће сукобе међу европским народима.

У послератним приликама, интегративни процеси тумачени су искључиво у функцији очувања мира. У том смислу, индикативно је одређење интеграције као „постигнуће, унутар територије, осећаја заједништва, као и институција и праксе, довољно јаке и распрострањене, да дугорочно осигура поуздана очекивања ‘мирољубиве промене’ међу својим становништвом“.¹ Нарочит помен завређује дефиниција коју је, у контексту анализе ЕЗУЧ, понудио један од водећих теоретичара интеграције Хас (*Haas*), а према којој се под интеграцијом подразумева „процес у коме су политички чиниоци неколико различитих политичких поставки наведени да своју лојаност, очекивања и политичке активности, пренесу на нови центар, чије институције поседују или захтевају јурисдикцију над раније постојећим националним државама“.²

Нешто касније дефиниције приказују интеграцију у њеном општем значењу, као процес комбиновања или синтетизовања раније неповезаних чинилаца односно концепата. У том смислу, о интеграцији се говори као о „стварању и одржавању интензивних и разноврсних образаца интеракције међу претходно аутономним јединицама“.³ Данас је појам интеграције готово немогуће изместити из контекста Европске уније, па се интегративни процеси поистовећују са мобилисањем и синхронизовањем капацитета у оквиру овог ентитета. Европска интеграција се у литератури интерпретира и као историјски процес, у коме експанзионистичка логика, отелотворена у капиталистичком начину производње, настоји да поремети равнотежу између институционалне „форме“ и материјалног „садржаја“, стимулишући одговарајући облик институционалне организованости на вишем нивоу.⁴

¹ R. Van Wagenen, *Research in the International Organization Field: Some Notes on a Possible Focus*, Princeton University Press, 1952, 10–11.

² E. B. Haas, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, Stanford University Press, 1968, 16.

³ W. Wallace, “Introduction - the dynamics of European integration”, *The dynamics of European integration* (ed. W. Wallace), Pinter Publishers, London – New York 1990, 9.

⁴ A. Moschonas, “The Logic of European Integration”, *The Impact of European Integration: Political, Sociological, and Economic Changes* (eds. G. A. Kourvetaris, A. Moschonas), Greenwood Publishing Group, 1996, 9.

Европски интеграциони пројекат јавља се као дериват промишљања и решености западноевропских држава о напуштању курса аутистичне политике моћи, који је умногоме детерминисао њихове међусобне односе. Ипак, њихова бојазан да ће аутономија суверене државе бити компромитована, учинила је да европски интеграциони процеси, као неконвенционални политички аранжмани, не буду линеарни нити уједначени.

Концепт супранационалности подразумева процедуру доношења одлука у међународном режиму односно организацијама, попут ЕУ, у којима установљене институције поседују моћ независно од оних који су им ту моћ трансферисали, односно суверених политичких ентитета.⁵ Креативна тензија између традиционалног међувладиног модела општења и супранационалног, који подразумева деобу националног суверенитета, обележила је европско интергисање. Тиме, ипак, иако праћена идеолошким конфликтима, није осујећена радикална реалокација власти у Европи.

Европски интергациони процес препознат је међу социјалистима приврженим европској идеји и технократама, као прилика да се планира, уређује и гради на нивоу који премаша националне границе. У истом маниру, ово је био начин да се (Западна) Европа промовише у трећу силу, еквидистанцу између америчког и совјетског хегемонизма. Тиме би се и уједињена хришћанска Европа ухватила у коштац са претњом комунизма, што заправо представља иновирану верзију средњевековних покушаја да се располажуће хришћанско биће сачува од отоманске претње.⁶

Нису ретки аутори који одричу могућност „европеизације“ успоме на Други светски рат, и који се, критикујући процес европске интеграције као вештачки, позивају на несавладиве „границе сећања“. Они држе да Европљани деценијама похрањују митове, пренебрегавајући реалност да нације међу собом не могу делити историју.⁷ Овакви изоловани покушаји дискредитације европског интеграционог процеса занемарују његове учинке, превасходно поводом санирања последица рата и стварања амбијента општег помирења. Ни Европску унију, као коначну материјализацију идеје европског интергисања, нису заобишле замерке.

⁵ L. Gruber, *Ruling the World: Power Politics and the Rise of Supranational Institutions*, Princeton University Press, 2000, 35, 75.

⁶ R. Bideleux, “Introduction: European integration and disintegration”, *European Integration and Disintegration: East and West* (eds. R. Bideleux, R. Taylor), Routledge, 2002, 2–3.

⁷ H. Peitsch, “Introduction: Studying European Literary Memoires”, *European Memories of the Second World War* (eds. H. Peitsch, C. Burdett, C. Gorrara), Berghahn Books, 2006, xiii.

Њој се приговара демократски дефицит,⁸ политичко-економска неефикасност, доминација неолибералне економске мисли, превага економских интереса, растућа неједнакост, корупција европске бирократије и сл.⁹ Поставља се питање и да ли је ЕУ испунила сврху свог постојања, односно има ли данас од ње користи. Нема сумње да Унија пати од бројних мањкавости које, са разлогом, побуђују сумњу у њену функционалност. Ипак, одговор не би требало тражити у радикалним предлозима, попут њеног докидања. Од европског интегрисања се ниппошто не сме одустати, нарочито у доба непоколебиве глобализације и растуће несигурности. Премда су се политичко-економске прилике радикално промениле, мотиви који су анимирали осниваче Европске Заједнице до данас нису изгубили на својој актуелности. Економска консолидованост и светска односно регионална безбедност котирају се као циљеви од највишег значаја, чијем остварењу је подређена укупна активност Европске уније и њених органа.

Наведене слабости савременог облика европске интеграције, преважно институционалне, наводе на потрагу за новим концепцијским основама. Међутим, у академском миљеу се врло бојажљиво износе критике на рачун ЕУ, утолико што се сваки скептицизам и критичко промишљање неретко тумаче као јерес. Дискрепанца између званично прокламоване мисије европског интеграционог пројекта и његових практичних резултата, побуђује потребу за изналажењем новог карактера ЕУ. Томе би требало приступити што је могуће пре, јер ће решење овог питања одредити будући развитак и динамику европског интегрисања.

2. ЕВРОПСКА ЗАЈЕДНИЦА ЗА УГАЉ И ЧЕЛИК (ЕЗУЧ)

„Ја сам увек веровао изреци – где нема визије, народ пропада.“ (Jean Monnet)

ЕЗУЧ (ECSC) настаје као одговор на напоре националних влада да унапреде безбедност и економско благостање својих земаља у међузависном и компетитивном глобалном окружењу.¹⁰ Француска је свој интерес препознала у окончању исцрпљујућег ривалства са Немачком, која с друге стране настоји да рехабилитује свој међународни креди-

⁸ Детаљније вид. А. Moravcsik, “The European Constitutional Compromise and the neofunctionalist legacy“, *The Disparity of European Integration: Revisiting Neofunctionalism in Honour of Ernst B. Haas* (ed. T. Borzel), Routledge 2013, 153 и даље.

⁹ M. Haller, *European Integration as an Elite Process: The Failure of a Dream?*, Routledge 2008, 305.

¹⁰ D. Dinan, *Ever closer union: an introduction to European integration*, Lynne Rienner Publishers, 2005, 2.

билитет реинтеграцијом у међународну заједницу, односно амортизовањем реликата идеологије нацизма.

Потписивање Уговора о оснивању ЕЗУЧ у Паризу априла 1951. године не успоставља интеграцију *per se*, већ означава само спремност и обавезивање представника држава да ће се ангажовати на остварењу уговором прокламованих циљева, јер се тек имплементацијом таквог обећања тежња за регионалним напретком преводи у стварност. Интеграција националних привредних сектора, које није могуће апстраховати из политичког контекста, била је предворје потоњег унапређења међудржавних релација у Европи. Карту (*Cartou*) сматра да ЕЗУЧ представља нови облик конструкције- функционалну конструкцију, чији је задатак да припреми политичку унију путем стварања економске солидарности.¹¹ Уистину, све три Заједнице поникле су из уверења да је могуће створити бољу Европу и оснажити солидарност посредством економске кохезије. Остаје питање у којој мери ЕЗУЧ припадају заслуге за спречавање поновног конфликта у Европи, али неспорно је да је својом стратегијским значајем послужила као увод у „интеграцијску мантру“¹² и пружила драгоцену завештање потоњим титуларима федерализације Европе.

ЕЗУЧ похрањена је на постулатима садржаним у Декларацији Р. Шумана (*Schuman*) из 1950. год. Наиме, Шуман предлаже пројекат фузије немачке и француске индустрије, који ће допринети коначном докидању њихове супротстављености. Тиме је учињен и први корак у процесу федерализације Европе.¹³ Шуман, инспирисан Монеовим (*Monnet*) идејама, маниром прагмате и визионара, своју стратегију илустровао је речима да *јединствена Европа неће настати одједанпут и у целости, већ ће радије бити плод практичних достигнућа који ће за почетак створити фактичку солидарност*.¹⁴ У Декларацији се, *inter alia*, наводи и да јемство светског мира лежи у креативним напорима који кореспондирају опасностима које такав мир угрожавају, те да је *организована и живућа Европа* неизоставна у контексту очувања мирних односа. У корпусу циљева и средстава предвиђених Шумановом декларацијом, јасно је да је постизање мира, као циљ политичког карактера, од највеће важности. До њега се долази кооперацијом и интеграцијом у домену ослобођеном политичке суревњивости и сучељавања – еко-

¹¹ L. Cartou , *L'Union européenne: Traités de Paris, Rome, Maastricht*, 1994, 23–54.

¹² J. Gillingham, *European Integration, 1950-2003: Superstate Or New Market Economy?*, Cambridge University Press, 2003, 23.

¹³ Вид. С. Сиришки, *Наднационални карактер Европске економске заједнице*, Институт за међународну политику и привреду, Београд 1993, 16.

¹⁴ N. Nugent, *The Government and Politics of the European Union*, Macmillan, London 1999, 36.

номском. На основу свега наведеног, Шуманов приступ могуће је легитимисати као симбиозу два теоријска приступа: федералистичког и функционалистичког.

2.1. Функционализам

Замисао о сегментарном повезивању, која лежи у основи споразума којим је конституисана ЕЗУЧ изданак је функционализма. Енглески аутор Митрани (*Mitrany*), који се сматра зачетником функционалистичког теоријског концепта, у своме делу *A Working Peace System* наводи да „проблем нашег доба није како да се народи одржавају у мирној раздвојености, већ како да се постигне да активно буду заједно“.¹⁵ Он предлаже решење које назива прагматичним функционалним приступом, а које предвиђа докидање традиционалне везе између власти и одређене територије и приписивање власти активностима базираним на областима договора. Наиме, он држи да ће се до мира лакше доћи заједничким ангажовањем у радионицама и тржишту, него потписивањем споразума у канцеларијама.¹⁶ Идеал мира се тиме дефинише заједничком активношћу уместо коегзистенцијом. Дакле, Митрани веру полаже у активни, а не заштићени мир.¹⁷

Функционалисти политичке поделе сматрају извором сукоба међу народима. Такве поделе се дају превазићи једино постепено и суптилно, трагањем за заједничким потребама, односно интересима ширих друштвених група, и успоставом продуктивне мреже функционално детерминисаних организација којима управљају техничке елите, а чиме ће, коначно, интереси свих народа бити поступно интегрисани. Основни аспект функционалног метода лежи у запажању да се „сувереност не може... ефективно пренети посредством формуле, већ само путем функције. Поверавањем извесног задатка одређеном телу, дајући му контролу над потребним овлашћењима и средствима, део суверенитета прелази са старог органа власти на нови; и акумулирање таквих парцијалних трансфера током времена повлачи са собом преношење истинског седишта власти“.¹⁸ У наведеном се крије логика „мира на парчиће“.¹⁹ Функционална кооперација ће притом почети од неконтроверзних односно техничких активности, попут јавног здравља, саобраћаја,

¹⁵ D. Mitrany, *A Working Peace System*, Chicago: Quadrangle Books, 1966, 28.

¹⁶ *Ibid.*, 25.

¹⁷ *Ibid.*, 92.

¹⁸ *Ibid.*, 31. Митрани овде са опрезом примећује да би било мудрије говорити о дељењу суверенитета, уместо о његовој предаји.

¹⁹ F. L. Schuman, *The Commonwealth of Man: An Inquiry into Power Politics and World Government*, Robert Hale Limited, London 1954, 314.

заједничке управе над дефицитарним ресурсима, стандарда у области рада и сл., јер су политичке активности, као инхерентно контроверзне, генератор конфликта и као такве провоцирају дисфункционалну и партикуларистичку страну човекове природе. Постепеним функционалним развојем и пружањем заједничких услуга, могуће је обезбедити темељ за приснију политичку сарадњу, јер само прогресивна економска интеграција пружа јемство за стабилан међународни поредак.

Функционализму се свакако има шта замерити. У првом реду, он се пре може назвати нормативним методом него теоријом интеграције. Наиме, функционалистички приступ описује начин поступања који би требало упражњавати да би се постигла мирна коегзистенција. Са друге стране, он не нуди јасно дефинисане услове под којима је тако нешто изводиво. Критике упућене на рачун функционализма најчешће се тичу његовог утопијског, антиполитичког и неинституционалног карактера, као и недовољне рационалности и кохерентности. Међу пропустима који му се стављају на терет су и лоша предикција понашања историјских чинилаца као и одсуство интелектуалне и научне егзактности. Нема сумње да су функционалисти, промовишући своје идеје, пренебрегли способност националних бирократија да пруже отпор трансферу власти²⁰ као и несавладивој потреби држава да задрже контролу над високом политиком. Међутим, потцењивачки став према функционализму не би био оправдан, будући да све наведене слабости, иако подривају његов теоријски интегритет, прате и остале концепте.²¹

Упркос аргументованим критикама, није могуће занемарити бројне бенефите функционалистичког приступа, које је могуће синтетизовати у три групе: најпре, он обезбеђује користан оквир за сагледавање напора у међународној сарадњи у рудиментарним социјалним и економским доменама; затим, нуди солидан приступ проблемима светског поретка, који се састоји у премошћавању јаза између међународне анархије и светске заједнице; и коначно, даје нову димензију међународном промишљању, које је традиционално ограничено на политичка, дипломатска и правна питања.²²

2.2. Неофункционализам

Неофункционалисти, правећи отклон од функционализма, померају свој аналитички фокус са телеологије на утилитаристичку димен-

²⁰ Детаљније вид. S. Hoffman, "Reflections on the Nation-State in Western Europe Today", *Journal of Common Market Studies* 21 (1), 1982, 21–38.

²¹ K. W. Thompson, *Ethics, Functionalism, and Power in International Politics: The Crisis in Values*, LSU Press, 1979, 61.

²² K. W. Thompson, 61.

зију функционалног метода, чиме се ослобађају нормативног баласта својих претходника.²³ Неофункционализам, који настаје на искуствима ЕЗУЧ, може се посматрати истовремено као теоријски, дескриптивни приказ динамике европских интегративних процеса, и као упутство за европску интеграцију. Наиме, он обезбеђује ригорознију формулацију постојећих средстава политичког интегрисања као и пропаганду која овим идејама прибавља легитимитет у академском смислу. Дакле, неофункционализам у исто време описује и конституише политичку интеграцију Европе.²⁴

Неофункционализам реafirмише основне функционалистичке претпоставке, међу којима је најважнија та да међународна сарадња мора почети од решавања конкретних транснационалних проблема у погледу којих постоје изгледи за примену специјализованих техничких знања, и то у областима у којима би успех *ad hoc* функционалних аранжмана водио даљим напорима репродуковања искустава у процесу чији се опсег стално проширује. Бенефити техничког прогреса и сарадње генерисаће *ефекат преливања (spillover effect)* у друге области, попут економије или политичког живота. Према Линдбергу (*Lindberg*) ефекат преливања се односи на ситуацију „у којој дата радња, повезана са одређеним циљем, ствара ситуацију у којој првобитни циљ може бити осигуран једино предузимањем даљих акција, које сукцесивно стварају додатне услове и потребу за више акције, и тако даље“.²⁵ У литератури се обично разликују функционално и политичко преливање. Функционално преливање полази од тврдње да сарадња почиње од лимитираног економског сектора, попут угља и челика у случају ЕЗУЧ, и тиче се међузависности различитих економских сектора, односно проблема и начина на које интеграција у једној области тежи да се прелије у друге.²⁶ Наиме, узимало се да интеграција групе индустријализованих западно-европских земаља у области угља и челика, може обезбедити дугорочну корист, с тим да пуна интеграција у овом домену не може бити постигнута без интеграције у сродним економским секторима, па се као очигледан пример наводи транспорт.²⁷ Овде је заправо реч о „експанзивној логици“ која подразумева да се знатан дијапазон економских функција

²³ W. Mattli, *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*, Cambridge University Press, 1999, 23.

²⁴ D. Mutimer, “Theories of political integration“, *European Integration: Theories and Approaches* (eds. H. J. Michelmann, P. Soldatos), University Press of America, 1994, 33.

²⁵ L. N. Lindberg, *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford University Press, 1963, 8.

²⁶ Т. Мишчевић, „Нови теоријски правци у изучавању међународних организација“, *Годишњак Факултета Политичких наука* 2007, 354.

²⁷ B. Rosamond, *Theories of European Integration*, St Martin’s Press, New York 2000, 60.

учини делом интегративне мреже. У литератури се управо позивањем на функционално преливање објашњава транзиција од ЕЗУЧ до Економске и монетарне уније.²⁸ Дакле, сматра се да економска сарадња нуди најбоље могућности за постизање и ширење делотворне сарадње у другим областима. Управо ће она увећати потребу за заједничким доношењем одлука, односно политичким активизмом, чиме ће генерисати комплеметаран процес политичког преливања. Прогресивно економско интегрисање захтеваће супранационалу регулативу, односно политика ће следити економију. На супранационалном, институционалном плану, политичко преливање нашло је свог израза у аутономности и креативности у деловању Комисије, Парламента и Суда правде ЕУ.

Неофункционалисти су подвлачили значај интересних група и супранационалних чинилаца у интегративним процесима. Управо је та неофункционалистичка поставка дала повода њеним опонентима за критику. На теоријском плану, главна замерка тицала се занемаривања међународне димензије европских интеграција, и то прекомерним наглашавањем супранационалности, односно игнорисањем значаја националних држава и уопште, националних сентимената. Осим тога, неофункционалисти су своје напоре, добрим делом, управили ка интегрисању политичких елита, не придајући много важности учешћу грађана ЕУ у интегративним процесима. Са друге стране, на емпиријском плану, спочитава им се то што у својим предвиђањима нису успели да изнађу образац за даљу еволуцију Европских заједница и Европске уније.²⁹ Иако је сам Хас, као родоначелник неофункционализма, био свестан његових мањкавости и потребе за ревидирањем,³⁰ овај коцепт до данас остаје значајна парадигма у европским студијама.

2.3. Федерализам

Федерализам, са најстаријим филозофским педигреом међу теоријама интеграције, јавља се као радикални израз супранационалне парадигме. И док је Митрани заговарао бескомпромисну деполитизацију процеса преноса власти даље од националних влада, мисија федералиста састојала се у јасном трансферу политичке власти.³¹

Поборници федералистичког приступа, међу којима и Спинели

²⁸ *Ibid.*

²⁹ A. Kaczorowska, *European Union Law*, Routledge, 2013, 56.

³⁰ Вид. Е. В. Haas, *The Obsolescence of Regional Integration Theory*, Institute of International Studies, University of California, 1975.

³¹ I. Bache, S. Bulmer, S. George, *Politics in the European Union 4e*, Oxford University Press, 2014, 8.

(*Spinelli*), као један од значајнијих титулара европског интеграционог процеса, сматрали су да би, по завршетку Другог светског рата, требало преструктурирати односе у Европи у смислу ликвидирања система њене подвојености на националне, суверене државе. Агитујући за устројавање Европе у маниру европске федерације, федералисти су веровали да би изостанак такве интервенције учинио да постане питање тренутка када ће се власт поново наћи у рукама привилегованих класа, што би довело до националне љубоморе и новог рата. Спинели је веровао да је разоткрио стратегијску самообману добронамерних, али кратковидих Европљана. Он је указивао на историјске изазове пред националном државом и кризе са којима се она суочава, а које се не дају решити другачије до општим, заједничким приступом.

Под федерализмом, у контексту европске интеграције, могуће је подразумевати „метод поделе власти, тако да се централне и локалне институције налазе унутар ограничене сфере, координисане али независне. Тест ових принципа је: да ли он отелотворује поделу власти између централних и локалних институција, тако да је свака независна спрам оне друге?“³² Послератни европски федерализам, у свом основном облику, почивао је на три постулата. Најпре, људско друштво је сложено и хетерогено; питања попут језика, расе и културе није могуће свести на један хомоген социјални модел. Друго, друштво је плуралитичко; различити интереси имају своје легитимно место унутар разноврсних култура и група, као и право на аутономију, заштиту и утицај унутар општег друштва. И треће, имајући на уму све напред изнето, потребно је осмислити институционални оквир који ће, поред аутономије и заштите, одобрити и право гласа овим разноврсним елементима друштва, док их обједињује унутар ширег поретка.³³ Теоретски, користи од федерализма би се састојале у онемогућавању централизованог деспотизма, заштити мањинских интереса, мирном интегрисању антагонизованих интереса и могућности да се друштвене потешкоће решавају на нивоу власти који није моделиран према партикуларном проблему.³⁴ Упркос далекосежним амбицијама, попут федералног устава за Европу, федералисти су се морали задовољити настанком међувладине организације Савета Европе. Тада се део њих приклања постепеном приступу, што је

³² R. W. G. Makay, *Towards a United States of Europe: An Analysis of Britain's role in European Union*, London, 1961, 83. Аутор је даље приметио да је описани принцип, у свом најбољем облику, примењен у САД, Аустралији, Канади и Индији.

³³ R. R. Geyer, *Exploring European Social Policy*, John Wiley & Sons, 2013, 15. Детаљније вид. R. J. Harrison, *Europe in Question: Theories of Regional International Integration*, George Allen and Unwin, London 1974.

³⁴ *Ibid.*

са успехом отелотворено у ЕЗУЧ. Ипак, за радикалне европске федералисте, ЕЗУЧ је разочаравајући подухват, како у погледу концептуалног оквира, тако и фактичког деловања.

Фридрих (*Friedrich*), наводећи да је процес федерализације у Европи отпочео са ЕЗУЧ, сугерише да на федерализам не би требало гледати као на статичан образац, већ као на „процес федерализације политичке заједнице, као процес којим засебне политичке организације, било државе или други облици удруживања, ступају у аранжмане ради доношења заједничких одлука о заједничким проблемима, или обрнуто, као процес којим досад унитарна политичка организација постаје децентрализована до тачке у којој засебне и различите политичке заједнице изникну и постану политички организоване и способне за доношење засебних одлука о различитим проблемима“.³⁵ Европских интегративни процеси доживели су успех, али упркос томе, федерализам остаје донекле контроверзан концепт. Сам термин „федерализам“ изостављен је из уговора о ЕУ, јер су се његовој употреби успротивили опоненти идеје о деоби суверенитета, махом из Уједињеног Краљевства и Данске.³⁶ Отвара се питање: шта је коначни израз процеса федерализације Европе, тачније, да ли би Европску Унију требало легитимисати као државу са федералним уређењем, као конфедералну заједницу или међународну организацију *sui generis*? Није једноставно утврдити која међу понуђеним квалификацијама одговара актуелном ступњу развоја ЕУ. Често се истиче да, парадоксално, што се више оперише самим термином „Европска Унија“, то она постаје више аморфна.³⁷ Извесно је да одредница федералне државе нема основа, будући да државе чланице уживају властити међународноправни субјективитет у оквиру Уније. Чини се да је једино исправно закључити да је реч о самосвојном облику удруживања који позајмљује атрибуте конфедерације и међународне организације.

Заједничко функционализму и федерализму је трагање за начинима и средствима избегавања конфликта, односно трагање за теоријским тумачењем европске интеграције које би понудило алтернативу тада доминантном, етатистичком приступу. Ипак, док су федералисти заинтересовани за завршни продукт интеграције, функционалисти се баве самим процесом интегрисања. Дакле, федерализам као политичка доктрина дефинише формалне исходе и препоручује пригодне инсти-

³⁵ C. J. Friedrich, “Federal Constitutional Theory and Emergent Proposals”, *Federalism: Mature and Emergent* (ed. A. W. Macmahon), Russell and Russell, New York 1962, 514–515.

³⁶ F. Laursen, “From Classical Theory to Modern Day Practice in the EU and Other Politics”, *The EU and Federalism: Politics and Policies Compared* (ed. F. Laursen), Ashgate Publishing, 2013, 17.

³⁷ J. Vandamme, “European federalism: opportunity or Utopia?”, *The EU Beyond Amsterdam: Concepts of European Integration* (ed. M. Westlake), Routledge, 2002, 133.

туционалне оквире за балансирање друштвене различитости и потребе за правичном влашћу. С друге стране, функционализам инсистира на значају самог процеса, који је од суштинске важности у контексту имплементирања промена у политичком поретку. Федералисти за предмет интересовања имају политичке импликације и услове интегрисања, а функционалисти замајац реформисања виде у економским снагама и потребамама.³⁸ Другим речима, функционалисти су наклоњени примарно техничким решењима, док су федералистима решења примарно политичке природе. Имајући на уму да део теоретичара функционализма предвиђа да би функционално повезивање требало да има исходиште у врсти федералне уније, јасно је да се овај концепт тиме јавља као један од могућих начина за спровођење федералистичких претензија. Ипак, ова два приступа често долазе у колизију, претежно зато што федералисти у остваривању својих настојања одступају од функционалне поступности и уопште, форсирајући политичко повезивање, занемарују интеракције у осталим областима.³⁹ Политички аранжман Жан Монеа објединио је прагматичне и политичке идеје ова два правца, које су послужиле и као извор интелектуалне инспирације за неофункционалистичку теорију европских интеграција.

3. РИМСКИ УГОВОРИ

„У овом добу које верује да за све постоји пречица, највреднија лекција је та да је најтежи пут, дугорочно гледано, онај најлакши“ (Henry Miller)

Шест држава оснивача се, услед потребе да се слично супранационалној ЕЗУЧ артикулишу извесни облици интеграције и у привредном сектору, уз очекивање њеног прелива у друге, усредсређују на економско-тржишне односе.⁴⁰ Карту је указивао на неповољне импликације које прате покушаје одвајања привреде од политике, држећи да би то било противно духу оснивачких уговора, противно логици, стварности и штетно по неопходну еволуцију Заједнице.⁴¹

Римским уговорима из 1957. год., установљене су регионалне међународне заједнице Европска економска заједница и Европска заједница

³⁸ M. Kull, *European Integration and Rural Development: Actors, Institutions and Power*, Ashgate Publishing, 2014, 14.

³⁹ Б. Кошуткић, Б. Ракић, Б. Милисављевић, *Увод у право европских интеграција*, Београд 2013, 128.

⁴⁰ То чине на иницијативу Бенелукс земаља које су посредством ЕЕЗ и Еуроатома стремиле ка превазилажењу проблема малих привреда у амбијенту глобалне растуће економске међузависности држава, али је уистину реч о реанимацији тзв. *Bayen* плана из 1953. год. о успостављању заједничког тржишта, односно економске уније.

⁴¹ L. Cartou, 38.

за атомску енергију. Мисија ЕЕЗ отелотворена је у конституисању заједничког тржишта. Под њиме би, према Мортелмансу, требало подразумевати оно тржиште на којем је, у оквиру предметне заједнице, сваки учесник слободан да улаже, производи, ради, купује и продаје, испоручује или добавља услуге тамо где је то економски најповољније и у условима слободне, непоремећене конкуренције.⁴² Заједница подразумева укидање царина између држава чланица и увођење заједничке царинске тарифе према трећим државама.⁴³ Циљеви пројектовани у преамбули Уговора о ЕЕЗ претпостављали су изванредан степен интеграције који је захтевао захватање у биће суверености држава чланица. Спремност европске шесторице да отуђе део својих суверених права и трансферишу их на наднационални ентитет за резултат је имала консолидацију Заједнице и њене правне регулативе. ЕЕЗ је заправо била носилац највећег дела интегративних активности.⁴⁴ Одредбе Уговора о ЕЕЗ промовишу наднационалну регулативу у области пољопривреде, транспорта, социјалне политике и напослетку односа са ранијим колонијама и тзв. зависним територијама, али истовремено, захваљујући својој функционалистичкој природи, отварају простор за наднационални или комунитарни приступ у другим доменима.

Уговор о оснивању Еуроатома статуира заједничку политику у доменима истраживања, инвестиција, постројења, сигурносних стандарда и коначно, предвиђа установљење заједничког тржишта за нуклеарне сировине, гориво и опрему; ипак пропушта да на конзистентан начин уреди питање безбедности на комунитарном нивоу. Уговор је привржен секторском приступу, попут преосталих Оснивачких уговора, при чему је, судећи по обухвату, сродан Уговору о ЕЗУЧ. Од њега се ипак разликује по томе што оскудева у подробном материјалноправном третману предмета регулисања. Органи Еуроатом-а су истоветни као код ЕЕЗ. Међутим, обе заједнице су спрам ЕЗУЧ на нижем степену наднационалности.⁴⁵

⁴² K. Mortelmans, “The Common Market, the Internal Market and the Single Market, What’s in a Market“, *CML Rev.* 1998, 101–136.

⁴³ С. Самарџић, *Европска унија као модел наднационалне заједнице*, Институт за европске студије, Београд 2008, 22.

⁴⁴ Вид. С. Зечевић, *Еволуција институционалног система ЕУ*, Факултет политичких наука, Београд 2009, 6.

⁴⁵ У том смислу, индикативан је Савет министара који преузима законодавне компетенције, док Комисији припада егzekутивна улога, са веома ограниченим легислативним овлашћењима.

4. МЕЋУПРОСТОР – ОД ЕВРОПСКИХ ЗАЈЕДНИЦА ДО ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Током шездесетих година XX stoleћа, пракса демантује функционалистички манир интеграције који је настојао да само поједине секторе државне делатности стави под контролу међународног средишта ради бољег сагледавања заједничких интереса, при чему се не би интервенисало у области које нису довољно зреле за интеграцију. До почетка осамдесетих година, неофункционалистички приступ је, готово без изузетка, одбачен као превазиђен и старомодан. Више догађаја, почев од Де Голове (*de Gaulle*) „празне столице“, преко Луксембуршког компромиса до инертности Европских заједница током седамдесетих година, демантовали су његове основне поставке. Испоставило се да је интеграција у овом маниру делотворна једино у технократским областима, док је „висока политика“ имуна на неофункционалистичку логику. Неофункционалистичка предвиђања о постојаности и стабилности европског интеграционог процеса, показала су се као неоснована. Постаје јасно да је европски интеграциони процес неспроводив без импулса националних власти, односно механизма међувладиних договорања и погађања.

Поновно оживљавање интеграционог пројекта, чему су нарочито допринеле Беле књиге Комисије Европских заједница из 1985. и Јединствени европски акт, годину дана касније, довело је до враћања у неофункционалистичке воде, с тим да се одустало од детерминизма неофункционалистичког приступа. Будућност европске интеграције виђена је у комбиновању неофункционалистичких механизма са механизмима међувладиних дијалога.

5. ЕВРОПСКА УНИЈА

Европску унију описују као нову врсту „царства“ са конститутивним деловима различите величине, моћи и степена интегрисаности, али без доминације ма ког међу њима; са високим степеном интерне диференцијације у социјалном, културном и политичком смислу, који обезбеђује ефикасну заштиту и сигурност; са различитошћу унутрашњих мрежних структура, без фиксних спољних граница и са новим комплексом „космополитског суверенитета“ који укључује и државе нечланце европског суседства.⁴⁶

⁴⁶ M. Haller, 307–308.

5.1. Интерговернментализам

Интерговернментализам се, уз неофункционализам, јавља као приступ у објашњењу деловања ЕУ. Реч је о алтернативној теорији политичке интеграције, чији поборници сматрају да интеграција сеже докле јој државе допуштају. Ова теорија полази од реалистичне премисе да је основ политичке акције у сили, а да је политика борба антагонизованих интереса. Државе се јављају као доминантни учесници интеграционог процеса који га моделирају водећи рачуна о националној опортуности. У интерговернменталистичкој концептуализацији, националне владе су заправо иницијатори, промотери, посредници и законодавци у ширењу и продубљивању европске интеграције, док заступници у европским институцијама имају маргиналан значај.⁴⁷ Ова теорија описује институционалне аранжмане и процедуре доношења одлука које предвиђају да се сувереност налази у рукама држава чланица, те да је оне могу ограничити, односно делегирати европским институцијама онда када је то у њиховом интересу. Тиме се свако повећање моћи на супранационалном нивоу јавља као непосредан резултат одлуке националних влада.⁴⁸ Главна стратегија интерговернментализма тиче се омогућавања да се одлуке на међународном плану доносе договором суверених држава, како ниједна међу њима не би била приморана на нешто на шта њена влада није дала свој пристанак.

Моравшчик (*Moravcsik*), настојећи да хомогенизује различите теоријске правце, ствара модерну верзију овог концепта – либерални интерговернментализам. Она се од традиционалног концепта интерговернментализма разликује по томе што домаћим интересним групама и међународним институцијама даје на већој важности. Моравшчик је тврдио да се „европска интеграција може схватити као серија рационалних избора националних лидера. Такви избори одговарају ограничењима и могућностима који произлазе из економских интереса моћних, домаћих чинилаца, релативне моћи сваке државе у међународном систему, и улоге институција у јачању кредибилности међудржавних обавеза.“⁴⁹ Што се тиче ЕУ, овај аутор сматра да би је требало сматрати „међународним режимом за политичку координацију“.⁵⁰ Моравшчик предлаже

⁴⁷ D. J. Puchala, “Institutionalism, Intergovernmentalism and European Integration: A Review Article“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 37, No. 2, 1999, 319.

⁴⁸ D. N. Čakar, „Europa s nekim regijama: Slabosti teorije višerazinskog upravljanja u objašnjavanju strukturne politike Evropske Unije“, *Analiza Hrvatskog političkološkog društva* 2007, 144.

⁴⁹ A. Moravcsik, *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, 1998, 18.

⁵⁰ A. Moravcsik, “Preferences and Power in the European Community: A Liberal

да се регионална интеграција подели у неколико сукцесивних етапа, при чему за сваку од њих нуди засебно теоријско појашњење. Прва фаза тиче се формирања националних преференција, што се објашњава либералним теоријским приступом. У овом иницијалном стадијуму, државни спољнополитички циљеви ће се артикулисати према захтевима значајних, домаћих група за притисак. Пред државом је тада задатак да, на конзистентан начин, формулише национале преференције. Друга фаза подразумева међудржавно погађање, које почива на реалистичким претпоставкама. Овде владе држава чланица преузимају примат; оне приступају преговорима настојећи да коначан исход погађања, што је могуће више, одговара њиховим националним интересима. Коначно, стварање институција, засновано на функционалном објашњењу. Државе свој интерес у формирању институција препознају у унапређењу поузданости међувладиног погађања, чиме ће бити отежана могућност да се државе оглуше о постигнуте међународне споразуме.⁵¹

Моравшчичку се замера прекомерна селективност у погледу емпиријских референци, када указује на одрживост свог концепта у контексту ЕУ.⁵² Осим тога, либералном интерговернментализму се спочитава претерана фокусираност на формалне и коначне фазе у процесу одлучивања, и непридавање значаја неформалној интеграцији и препрекама које таква интеграција поставља пред формалне доносиоце одлука.⁵³ Ипак, основна мана либералног, али и интерговернментализма уопште, своди се на потцењивање неупитног утицаја супранационалних институција на интегративне процесе, попут Комисије или Суда правде ЕУ, као и трансационалних актера, као што су европске фирме или интересне групе.⁵⁴ Упркос бројним критикама изнетим на рачун либералног интерговернментализма, попут оне која га назива теоријском школом без ученика (присталица) и са једним учитељем,⁵⁵ овај приступ оставио је велики траг у европском доктринарном дискурсу.

Intergovernmentalist Approach“, *Journal of Common Market Studies* 31, No. 4, 1993, 480.

⁵¹ Вид. А. Moravcsik, “The European Constitutional Compromise and the neofunctionalist legacy“, *Journal of European Public Policy* 12:2, 2005, 358.

⁵² N. Nugent, *The Government and Politics of the European Union*, Duke University Press, 2006, 566.

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ F. Schimmelfennig, “Liberal Intergovernmentalism“, *European Integration Theory* (eds. A. Wiener, T. Diez), Oxford University Press, 76/77, 2004, 75.

5.2. Конститутивни уговори ЕУ

Мастрихтски уговор⁵⁶ етаблирао је Европску унију као нов политички ентитет. Овај уговор, привржен идеји дубље и чвршће интеграције, утабао је пут ка стварању заједничке европске државе са комунитарним, федеративним уређењем. У прилог томе сведочи и увођење унијског грађанства, које је имало за циљ да сензибилира особену правну спону између ЕУ и оних који настањују њене просторе. Унију, која је снабдевена већим и ширим овлашћењима спрам држава, сада чине три стуба, од којих је први састављен од три постојеће Европске заједнице; други чине заједничка спољна и безбедносна политика; и коначно последњи стуб тиче се сарадње у правосудној и унутрашњој политици. Првом стубу иманентни су супранационални елементи, док су други и трећи похрањени на начелу међувладине сарадње без трансфера суверених права земаља чланица. Уговору из Амстердама⁵⁷ није пошло за руком да амортизује недостатке Мастрихтског уговора. Реч је о трећем документу, након ЈЕА и Мастрихтског уговора, којим се спроводи реформа Оснивачких уговора. Иако су му домети лимитирани, потребно је поменути да је овај документ инсистирао на промоцији асиметричне, флексибилне интеграције, тзв. ближе сарадње, јачању европског грађанства, афирмацији принципа супсидијарности, проширењу комунитарне надлежности др.

Свега месец дана пошто су одредбе Амстердамског уговора ступиле на снагу, донет је закључак о сазивању нове конференције влада која ће третирати оне проблеме са којима претходни уговор није изашао на крај, попут величине и састава Комисије, равнотеже гласова у Савету и могућности проширења области о којима се одлучује квалификованом већином, чиме је обезбеђен додатни импулс динамици развојка ЕУ. Отуда, брзо долази до потписивања новог уговора у Ници,⁵⁸ ког многи аутори сматрају актом дискутабилне садржинске и техничке вредности.⁵⁹ Овом уговору недостају конститутивни елементи, што му ускраћује карактер оснивачког уговора те је он по својој природи ревизиони. Међународни уговор са Уставом за Европу потписан је октобра

⁵⁶ Уговор о Европској унији потписан је 7. фебруара 1992, а ступио је на снагу 1. новембра 1993. године.

⁵⁷ Уговор из Амстердама потписан је 12. октобра 1997, а на снагу је ступио 1. маја 1999. године.

⁵⁸ Уговор је потписан у Ници, 26. Фебруара 2001, ступа на снагу 1. јануара 2003. године.

⁵⁹ К. Bradley, "Institutional Design in the Treaty of Nice", *Common Market Law Review* (CLM Rev.) 2001, 1123.

2004. године са амбицијом да као правно аутономни текст супституише све претходне међународне уговоре који конституишу ЕУ. Интенција твораца овог уговора лежала је у превазилажењу институционалне кризе као нуспојави проширења Уније. Европски устав доживљава дебакл у покушају наметања елемената федерације, након чега се прибегло „паузи за размишљање” и управо тај период рефлексije су европски лидери препознали као прилику да промисле о природи и правцу будућих европских интеграција.⁶⁰ После исцрпних преговора и немалог броја уступака, усаглашен је текст Уговора о реформи ЕУ и свечано потписан у Лисабону, децембра 2007. године, при чему је ступио на снагу две године касније. Овај документом ликвидира је модел три стуба на којима је похрањена Унија. Творци уговора прибегли су изменама козметичке природе, како би текст Уговора учинили пријемчивим за све државе чланице, нарочито за конзервативну Велику Британију. У Лисабонском уговору тенденциозно су жртвовани сви симболи и садржина појмова који потенцијално могу послужити као основ идентификације грађана држава чланица ЕУ са наднационалним политичким идентитетом, на нивоу посебне и јединствене симболичке надградње.⁶¹ Међутим, било би неозбиљно измену вокабулара, у смислу изостављања државотворне терминологије, сматрати довољним доказом да су се државе отиснуле од конституционализације ЕУ.

6. ЗАКЉУЧАК

Бројне теоријске парадигме дизајнирале су свеобухватна и предиктивна појашњења европских интегративних процеса, предлагајући аналитичке оквире погодне за њихово разумевање. Међутим, чини се да у томе нису имале нарочитог успеха, већ су заправо допринеле већ постојећој телеолошкој неодређености интегративних напора. Разлог томе несумњиво лежи у варијабилној природи регионалне интеграције у политичком контексту, као и њеној флексибилној употреби у социјално-научном дискурсу. Ниједан курс теоријског промишљања није понудио кохерентно објашњење флукутирајуће или дијалектичке матрице развоја Европских заједница, а потом и ЕУ.

Феномен европске интеграције опире се подвођењу под један, униформан теоријски приступ, који би, имајући на уму вишезначност њене природе, довео до епистемолошког догматизма и научне ригидности.

⁶⁰ Д. Лопандић, *Реформа ЕУ, Западни Балкан и Србија*, Европски центар за мир и развој, Београд 2007, 29.

⁶¹ М. Ступар, „Идеја европског грађанина после ‘периода рефлексije’ и Лисабонског споразума“, *Филозофија и друштво* 2008, 155.

Европска интеграција је континуиран, често парадоксалан процес, који није могуће спроводити по унапред артикулисаном плану; напротив, на одступања и измене у ходу, у мери у којој то захтевају конкретне околности, требало би гледати благонаклоно, уколико се тиме, разуме се, доприноси делотворности самог процеса чији се крај не да сагледати. Дакле, исход европског интегрисања је неизвештан, те би сваки закључак о њему био шпекулативног карактера. Његово проучавање захтева авангардан приступ, неконвенционалне методолошке технике и свест да спорадични јалови напори да се теоријски и нормативно захвати, не смеју деловати обесхрабрујуће.

ЛИСТА РЕФЕРЕНЦИ

Библиографске референце

1. Аврамов, Смиља, Крећа, Миленко, *Међународно јавно право*, Службени гласник, Београд 2006;
2. Bideleux, Robert, "Introduction: European integration and disintegration", *European Integration and Disintegration: East and West* (eds. Robert Bideleux, Richard Taylor), Routledge, 2002;
3. Boulouis Jean, *Droit institutionnel de L'Union européenne*, Montchrestien, Paris 1995;
4. Bradley, Kieman, "Institutional Design in the Treaty of Nice", *Common Market Law Review (CLM Rev.)* 2001;
5. Van Wageningen, Richard, *Research in the International Organization Field: Some Notes on a Possible Focus*, Princeton University Press, 1952;
6. Vandamme, Jacques, "European federalism: opportunity or Utopia?", *The EU Beyond Amsterdam: Concepts of European Integration* (ed. Martin Westlake), Routledge, 2002;
7. Geyer, R. Robert, *Exploring European Social Policy*, John Wiley & Sons, 2013;
8. Gillingham, John, *European Integration 1950-2003: Superstate Or New Market Economy?*, Cambridge University Press, 2003;
9. Gruber, Lloyd, *Ruling the World: Power Politics and the Rise of Supranational Institutions*, Princeton University Press, 2000;
10. Dinan, Desmond, *Ever closer union: an introduction to European integration*, Lynne Rienner Publishers, 2005;
11. Зечевић, Слободан, *Еволуција институционалног система ЕУ*, Факултет политичких наука, Београд 2009;
12. Илић Гашми, Гордана, *Реформе Европске Уније – институционални аспекти*, Прометеј, Београд 2004;
13. Jacqué, Jean Paule, *Droit institutionnel de L' Union Européenne*, L' Université de Strasbourg, 2009;

14. Kaczorowska, Alina, *European Union Law*, Routledge, 2013.
15. Коштутић, Будимир, Ракић, Бранко, Милисављевић, Бојан, *Увод у право европских интеграција*, Београд 2013;
16. Коштутић, П. Будимир, *Европеизација речи устав и њене противречности*, Београд 2009;
17. Kull, Michael, *European Integration and Rural Development: Actors, Institutions and Power*, Ashgate Publishing, 2014;
18. Laursen, Finn, “From Classical Theory to Modern Day Practice in the EU and Other Polities“, *The EU and Federalism: Politics and Policies Compared* (ed. Finn Laursen), Ashgate Publishing, 2013;
19. Lindberg, N. Leon, *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford University Press, 1963;
20. Makay, Ronald William, Gordon, *Towards a United States of Europe: An Analysis of Britain's role in European Union*, London 1961;
21. Manin, Philippe, *L' Union européenne*, Pedone, Paris 2005;
22. Mattli, Walter, *The Logic of Regional Integration: Europe and Beyond*, Cambridge University Press, 1999;
23. Мисита, Невенко, *Основи права Европске уније*, Правни факултет Универзитета у Сарајеву, 2008;
24. Mitrany, David, *A Working Peace System*, Quadrangle Books, Chicago 1966;
25. Мишчевић, Тања, „Нови теоријски правци у изучавању међународних организација“, *Годишњак Факултета Политичких наука* 2007;
26. Moravcsik, Andrew, “Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach“, *Journal of Common Market Studies* 31, No. 4, 1993;
27. Moravcsik, Andrew, *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, Cornell University Press, 1998;
28. Moravcsik, Andrew, “The European Constitutional Compromise and the neofunctionalist legacy“, *Journal of European Public Policy* 12:2, 2005;
29. Moravcsik, Andrew, “The European Constitutional Compromise and the neofunctionalist legacy“, *The Disparity of European Integration: Revisiting Neofunctionalism in Honour of Ernst B. Haas* (ed. Tanja Borzel), Routledge 2013;
30. Mortelmans, Kamiel, “The Common Market, the Internal Market and the Single Market, What's in a Market“, *CML Rev.* 1998;
31. Moschonas, Andreas, “The Logic of European Integration“, *The Impact of European Integration: Political, Sociological, and Economic Changes* (eds. George A. Kourvetaris, Andreas Moschonas), Greenwood Publishing Group, 1996;
32. Mutimer, David, “Theories of political integration“, *European Integration: Theories and Approaches* (eds. Hans J. Michelmann, Panayotis Soldatos), University Press of America, 1994;

33. Nugent, Neill, *The Government and Politics of the European Union*, Macmillan, London 1999;
34. Nugent, Neill, *The Government and Politics of the European Union*, Duke University Press, 2006;
35. Peitsch, Helmut, “Introduction: Studying European Literary Memoires“, *European Memories of the Second World War* (eds. Helmut Peitsch, Charles Burdett, Claire Gorrara), Berghahn Books, 2006;
36. Прокопијевић, Мирослав, *Европска унија*, Службени гласник, Београд 2005;
37. Puchala, J. Donald, “Institutionalism, Intergovernmentalism and European Integration: A Review Article“, *Journal of Common Market Studies*, Vol. 37, No. 2, 1999;
38. Rosamond, Ben, *Theories of European Integration*, St Martin’s Press, New York, 2000;
39. Cartou, Louis, *L’Union européenne: Traités de Paris, Rome, Maastricht*, 1994;
40. Самарџић, Слободан, *Европска унија као модел наднационалне заједнице*, Институт за европске студије, Београд 2008;
41. Сиришки, Софија, *Наднационални карактер Европске економске заједнице*, Институт за међународну политику и привреду, Београд 1993;
42. Ступар, Милорад, „Идеја европског грађанина после ‘периода рефлексције’ и Лисабонског споразума“, *Филозофија и друштво* 2008;
43. Schimmelfennig, Frank, “Liberal Intergovernmentalism“, *European Integration Theory* (eds. Antje Wiener, Thomas Diez), Oxford University Press, 76/77, 2004;
44. Schuman, Lewis Frederick, *The Commonwealth of Man: An Inquiry into Power Politics and World Government*, Robert Hale Limited, London 1954;
45. Thompson, W. Kenneth, *Ethics, Functionalism, and Power in International Politics: The Crisis in Values*, LSU Press, 1979;
46. Friedrich, J. Carl, “Federal Constitutional Theory and Emergent Proposals“, *Federalism: Mature and Emergent* (ed. Arthur W. Macmahon), Russell and Russell, New York 1962;
47. Haas, B. Ernst, *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1950-1957*, Stanford University Press, 1968;
48. Haas, B. Ernst, *The Obsolescence of Regional Integration Theory*, Institute of International Studies, University of California, 1975;
49. Haller, Max, *European Integration as an Elite Process: The Failure of a Dream*, Routledge 2008;
50. Harrison, J. Reginald, *Europe in Question: Theories of Regional International Integration*, George Allen and Unwin, London 1974;

51. Hoffman, Stanley, “Reflections on the Nation-State in Western Europe Today”, *Journal of Common Market Studies* 21 (1), 1982;
52. Chalmers, Damian, Tomkins, Adam, *European Union Public Law*, Cambridge University Press, 2007;
53. Čakar, N. Dario, „Europa s nekim regijama: Slabosti teorije višerazinskog upravljanja u objašnjavanju strukturne politike Evropske Unije”, *Analitičarskog politikološkog društva*, 2007;
54. Wallace, William, “Introduction - the dynamics of European integration”, *The dynamics of European integration* (ed. Wallace William), Pinter Publishers, London – New York 1990.

Ivana Dragić, LL.M.

PhD Candidate at the Faculty of Law, University of Belgrade

THE EUROPEAN INTEGRATION PROJECT IN THE CONTEXT OF THE EUROPEAN COMMUNITIES AND THE EUROPEAN UNION

Summary

A proper consideration of evolution that extends from the European Community to the European Union is possible by applying contextual approach, specifically pointing out the political and economic environment that caused certain institutional arrangements and their legal contours. Therefore, in order to illustrate the past six decades of the European economic and political integration, it is useful to indicate conditions that influenced the dynamics of the project of voluntary structuring that will homogenize European countries.

The twentieth century has compromised sovereign state as an exclusive modality of society coordination. Since the concept of sovereign states proved to be dysfunctional, due to its conservatism and particularism, the idea of mobilizing and synchronizing capacities within Europe emerged as an alternative. After 1945, the West European nation-states realized they had to deviate from the autistic power politics and transfer or more usually associate their sovereign powers in a collective enterprise. Peace was the most explicit and evocative of ideals which were regarded as *spiritus movens* of the integrative process.

The federalist approach undoubtedly determines European integration, and is considered as objective and strategy for its implementation at the same time. Yet, the major perspective from which the processes of European

integration were studied was the normative and deterministic functional theory, until it was replaced by neofunctionalism, as the analytical and probabilistic theoretical paradigm. Finally, one of the contemporary models of European integration, intergovernmentalism, which has long been seen as the rival and alternative to neofunctionalism, presents a state-centric and rational approach to European integration. However, the very same prominent theories have failed to explain or predict the evolutionary pattern of the integrative efforts.

Key words: *European integration; ECSC; EEC; Euroatom; EU; Federalism; Functionalism; Neofunctionalism; Intergovernmentalism.*